

4. Програма розвитку малого і середнього підприємництва в області на 2013-2014 роки - [Електронний ресурс] Режим доступу www.carpathia.gov.ua/ua/209.htm.
5. Стратегія економічного та соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року. – Ужгород, 2006. – 48 с.
6. Терюханова І. Програми підтримки самостійної зайнятості та підприємницької діяльності в зарубіжних країнах [Текст] / І. Терюханова // Україна : аспекти праці. – 2001. № 2. – с. 41-45.
7. Шкіндюк І. Зарубіжний досвід вирішення проблем зайнятості і перспективи його застосування в Україні [Текст] / І. Шкіндюк // «Ефективність державного управління» Збірник наукових праць. – 2009. Вип. 21. – с. 151-158.

Звонар Йолана Петровна
СОСТАВЛЯЮЩИЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ПОВЫШЕНИЯ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА И ЭТАПЫ ЕЕ
РЕАЛИЗАЦИИ

В статье рассматриваются основные вопросы по созданию институциональной среды развития социально-трудового потенциала региона и повышения его конкурентоспособности, а также формирование комплексной региональной политики, направленной на активизацию человеческого фактора общественного развития. Также определяются основные проблемы на пути реализации политики развития социально-трудового потенциала и возможные способы их преодоления.

Ключевые слова: социально-трудовой потенциал, конкурентоспособность, институциональная среда, малый бизнес, профориентационная политика.

Y. Zvonar
COMPONENTS OF REGIONAL COMPETITIVENESS POLICY OF SOCIAL AND LABOR
POTENTIAL AND STAGES OF ITS IMPLEMENTATION

The article deals with the main issues concerning the whole institutional framework of social and employment potential of the region and enhance its competitiveness, and formulating a comprehensive regional policy aimed at enhancing the human factor of social development. The key challenges to the policy of social and employment potential and possible ways to overcome them have been also outlines here.

Key words: social and employment potential, competitiveness, institutional environment, small business, vocational policy.

Одержано: 24.05.2014 р.

УДК 338.482

Ковальчук Ірина Євгенівна,
старший викладач кафедри менеджменту та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ЗАКАРПАТТЯ

У статті досліджено перспективи впровадження кластерної моделі розвитку туризму на регіональному рівні. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади формування туристичних кластерів з метою активізації туризму, який визначає місце країни у високоінтегрованому світовому господарстві.

Ключові слова: кластеризація туристичної галузі, туристичний кластер, рекреаційно-туристична галузь, проблеми туристичної галузі Закарпаття.

ВСТУП

Постановка проблеми. Глобалізація світової економіки, посилення міжнародної конкуренції в туристично-рекреаційній галузі призвели до зростання популярності нової інноваційної моделі співпраці суб'єктів підприємництва в межах певного регіону, в рамках якої всі учасники прагнуть об'єднатися в

кластери. Кластерний розвиток як фактор збільшення національної і регіональної конкурентоспроможності є характерною ознакою сучасної інноваційної економіки. Світова практика показала, що кластеризація економіки обумовлює і справляє вирішальний вплив на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням дослідження особливостей розвитку рекреаційно-туристичного комплексу, проблемам територіальної організації діяльності, оцінки ефективності інтеграційних об'єднань присвячені праці таких провідних вчених, як М.І. Долішній, В.І. Мацола, В.В. Готра, В.П. Мікловда, М.І. Пітюлич, О.М. Кальченко, В.В. Горлачук, О.М. Коваль, В.В. Гоблик та ін. Протягом останніх десятиріч у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі все більше уваги приділяється вивченню кластерів як особливих територіальних об'єднань та нових форм організації виробництва. Суттєвий вклад у розвиток концепції кластеризації внесли роботи М. Портера, М. Енрайта, М.Фельдмана, Дж. Хертога, М. Стейнера, В. Прайса, Е. Бергмана, Б. Гаррета, С. Девіса, Д. Джереффі, М. Кастельса, П. Кругмана, К. Моргана, Е. Менсфілда, Б.Харрісона.

Дослідженню проблем, які виникають при формуванні та функціонуванні кластерів, присвячено численні праці вітчизняних науковців, зокрема, Л.І. Гонтаржевської, Ю.М. Бажала, П.Ю. Буряка, М.П. Войнаренко, С.В. Мочерного, А.О. Прочан, С.І. Соколенка, Д.М. Стеценка, Л.М. Черчик та ін. Можливості діяльності кластерних утворень у рекреаційно-туристичній сфері розкриті у працях Ю.Г. Дробенко, О.В. Мельник, І.Ю. Швеця та інших, що свідчить про значний інтерес та перспективи кластерних утворень у рекреаційно-туристичній сфері України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В сучасних умовах одним з недостатньо дослідженим вітчизняною наукою напрямком вивчення і моделювання туристичної діяльності є кластерний підхід. Проблема кластеризації в туристичній галузі приділяється недостатньо уваги, тому питання функціонування і розвитку туристичних кластерів взагалі і в Україні зокрема є досить актуальним і потребує більш детального вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей функціонування туристичних кластерів, аналіз перспектив розвитку процесів кластеризації у туристичній галузі Закарпаття на основі раціонального використання рекреаційного та історико-культурного потенціалів краю.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підвищення конкурентоспроможності рекреаційно-туристичної сфери можна забезпечити за рахунок активізації руху туристичних потоків. Одним із способів отримати конкурентні переваги на ринку, а також покращити привабливість території для потенційних туристів є створення такого територіально-галузевого об'єднання, як туристичний кластер.

Туристичний кластер розглядають як систему інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, постачальників базових та додаткових послуг із приводу створення спільного туристичного продукту [1]. Кластер – продукт співпраці підприємств індустрії туризму з

усіма іншими видами бізнесу, пов'язаними з їх обслуговуванням. В туризмі, це наприклад, готелі, заклади громадського харчування, туристичні компанії, освітні заклади, розважальні комплекси, транспортне сполучення, система виробництва сувенірної продукції [2].

Світовий досвід використання кластерів в економіці підтверджує їх ефективність для розвитку регіонів в Україні. Так, у країнах Європи впроваджено ряд заходів для створення і розвитку кластерів через різноманітні стратегії, у тому числі підприємництва, регіональна та дослідно-інноваційна [3]. Впровадження кластерної стратегії в ЄС здійснюється на національному, регіональному та місцевому рівнях. Відповідно до теорій кластерів, виробнича структура конкретного регіону повинна розвиватись у такому напрямі, який дозволяє використовувати продукт однієї галузі для потреб декількох інших. При цьому між всіма галузями економіки даної місцевості будуть створюватись стійкі економічні та управлінські зв'язки, які дозволятимуть підтримувати ці галузі й сприяти стабілізації економіки регіону. Це обумовлено тим, що основним завданням кластера є розвиток регіону за рахунок оптимізації використання доступного обмеженого ресурсу. Функціональний зв'язок між компонентами туристичного кластеру, суб'єктами туризму та рекреації й потенційними споживачами туристичних послуг забезпечить оптимальність реалізації кластерної моделі розвитку в перспективі [4].

Створення туристичного кластеру Закарпаття забезпечить нові можливості для розвитку існуючих та створення нових бізнес-проектів, проведення спільних виставок, акцій, розробки стратегії просування туристичної пропозиції.

Туристичний кластер може бути сформований як у межах окремих зон чи районів, так і Закарпаття загалом. На сьогодні Закарпаття як туристична дестинація, має сформований імідж в уяві туриста. У 2013 році кількість туристів в області за офіційними даними збільшилася на 3 % і складала 326,7 тис. осіб [5]. Про це 19 березня, під час прес-конференції повідомив в.о начальника управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму в Закарпатській області Олександр Марченко. Однак, за словами посадовця, ця цифра є далеко не досконалою, адже не включає в себе сільський туризм, приватні садиби, які на сьогодні потужно розвиваються в області. Олександр Марченко переконаний: якщо близько 10 млн. осіб щорічно перетинають кордон із Закарпаттям, то принаймні 1 млн. хоча б на одну ніч залишиться в нашому краї. Натомість офіційна статистика враховує виключно показники відпочиваючих туристично-рекреаційний, санаторно-курортних, готельних закладів та гірськолижних центрів. Піковим роком у розвитку туризму краю Олександр Марченко відзначив 2008 рік. Офіційні показники тоді склали 500 тис. туристів. Відтак криза згодом зменшила напливи, щоправда ситуацію намагаються врегулювати [5].

Слід відзначити, що чим далі, тим даний імідж стає менш привабливим, через низький рівень якості

послуг, що у переважній більшості випадків зумовлено не відсутністю знань у менеджерів та директорів підприємств туристичної індустрії, а відсутністю системного бачення перспектив розвитку тих чи інших туристичних проєктів.

Туристична галузь Закарпаття на сьогодні володіє всіма ресурсами та умовами для ефективного її розвитку. Створення кластерів у туризмі навколо так званих «кореневих центрів», дестинацій, які продають туристичні фірми, створюючи туристичний продукт, допоможе підійти до стратегії системного розвитку регіональної індустрії туризму. На Закарпатті, наприклад, такими центрами, можуть стати архітектурні пам'ятки, природні та рекреаційні ресурси, події, палаци та замки, мінеральні та термальні джерела, гірські вершини, озера, фестивалі та інше.

Розвиток туристично-рекреаційної галузі Закарпаття за останні роки характеризується позитивною динамікою, внаслідок чого вона починає відігравати дедалі вагомішу роль в соціально-економічному розвитку області. Комплексний підхід до розвитку туризму та курортів на обласному рівні, підтримка розвитку малого та середнього бізнесу у туристичній сфері, зумовили значне зростання кількості туристів та обсягів наданих їм послуг і не тільки [2]. А зростання туристичних потоків, в свою чергу, зумовлює збільшення попиту та обсягів споживання туристами товарів та послуг різних галузей економіки області, стимулюючи їх розвиток та приріст виробництва [2]. На жаль, сучасна індустрія туризму Закарпаття характеризується такими проблемами як:

1. Недостатньо розвинена інфраструктура галузі та сервісна інфраструктура місцевостей (наявність закладів харчування, придорожніх рекламно-інформаційних вказівників, стан вокзалів тощо), де розташовані об'єкти туристично-рекреаційної галузі.

2. Слабка комунікаційна доступність перспективних для освоєння в туристично-рекреаційних цілях територій (поганий стан доріг, відсутність електрифікації, телефонізації).

3. Нечітко продумане і сплановане освоєння інвестиційно привабливих територій. Продаж перспективних земельних ділянок на конкурсній основі, виключно для будівництва закладів розміщення.

4. Недовикористання родовищ мінеральних (в т.ч. термальних) вод у лікувально-оздоровчих цілях.

5. Недостатня кваліфікація кадрів, і як наслідок, низький рівень обслуговування в закладах розміщення.

6. Відсутність у багатьох суб'єктів підприємництва повного пакету документів по забезпеченню правомірності їх діяльності.

Перераховані вище риси туристично-рекреаційної галузі Закарпаття позначаються на низькій конкурентоспроможності підприємств регіону.

Трансформації соціально-економічних умов у країні, Карпатському регіоні та області, а також аналіз правової практики діючого законодавства у сфері туризму й рекреації підтверджують необхідність його змін та доповнень у відповідності до сучасних вимог.

Такими правовими проблемами на сьогодні є: невідповідність окремих положень Закону України «Про туризм» та інших нормативно-правових актів, які регулюють туристичну діяльність, сучасному міжнародному законодавству в сфері туризму; недостатній рівень державної підтримки і протекціонізму в сфері регулювання внутрішнього (соціального) та виїзного туризму (відсутність пільг на ПДВ, податку на прибуток, на майно тощо). Тому, на нашу думку, необхідно розробити пакет актів нового покоління, які б регулювали взаємодію туризму з органами державного управління та місцевої влади, з системою підготовки кадрів для рекреаційно-туристичної сфери, з наукою та культурою, з системою страхування економічних ризиків для туроператорів та туристів.

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади області становлять ядро рекреаційно-туристичного кластера, оскільки передусім у них реалізується унікальний регіональний рекреаційний продукт. Його динаміка за період 2009-2013 роки носить наростаючий характер (рис. 1), з якої випливають такі висновки: в цілому по області кількість ліжок в санаторно-курортних закладах у 2013 р. порівняно з 2009 р. зменшилась переважно за рахунок передгірної та гірської природно-економічних зон. Водночас характерна наростаюча тенденція щодо збільшення ліжко-місць у дитячих оздоровчих таборах [6].

Вагомим аргументом, що сприятиме створенню туристичного кластера, може стати ідея співпраці на місцевому рівні, щоб конкурувати на глобальному ринку. Туристичні фірми є операторами ринку, продаючи свій продукт, вони перекуповують послуги інших видів бізнесу, що функціонують в індустрії туризму: готельного та ресторанного, перевезень, торгівлі, розважального та інших. Через це, вони повинні між собою спілкуватись, не тільки укладаючи комерційні угоди, але й під час конференцій, семінарів, нарад, через створення професійних асоціацій, клубів. Адже представники всіх зазначених видів бізнесу і утворюють кластер туризму.

Прикладом такої співпраці та обміну досвідом для Закарпатської області може слугувати круглий стіл на тему: «Кластерні ініціативи в туристичній сфері: європейський досвід та перспективи розвитку на Тернопіллі», проведений 06.11.2011 року. Польські та українські колеги поділилися результатами своїх досліджень та напрацюваннями у сфері кластерних моделей місцевого економічного розвитку Польщі з представниками туристичного бізнесу, місцевої влади та науковцями Тернопільщини – учасниками та партнерами проєкту «Туристично-рекреаційний кластер «Дністровський каньйон» [7].

На рівні Закарпатської області кафедра туризму УжНУ, факультет туризму МДУ та Туристично-інформаційний центр Закарпаття організовує проведення семінарів з метою обговорення перспектив розвитку туризму як окремих зон в межах районів та і Закарпаття загалом, створення нових можливостей та розширення спектру послуг, а також обміну думками та бачення директорів, менеджерів підприємств вирішення спільних проблем. Учасниками семінарів є

фахівці та експерти індустрії туризму районів, представники органів влади та місцевого самоврядування, представники туристичних фірм, що працюють над розвитком внутрішнього туризму Закарпаття, директори та менеджери туристичних баз, готелів, ресторанів, виробники сувенірів та організації, що надають посередницькі послуги. У результаті очікується вироблення перспективного, реалістичного

плану розвитку туризму районів на основі існуючого потенціалу, з орієнтацією на цільові групи туристів, як результат втілення стратегії розвитку туризму Закарпаття.

Тому в сучасних умовах господарювання з метою забезпечення конкурентоспроможності туристично-рекреаційних закладів необхідно об'єднати зусилля.

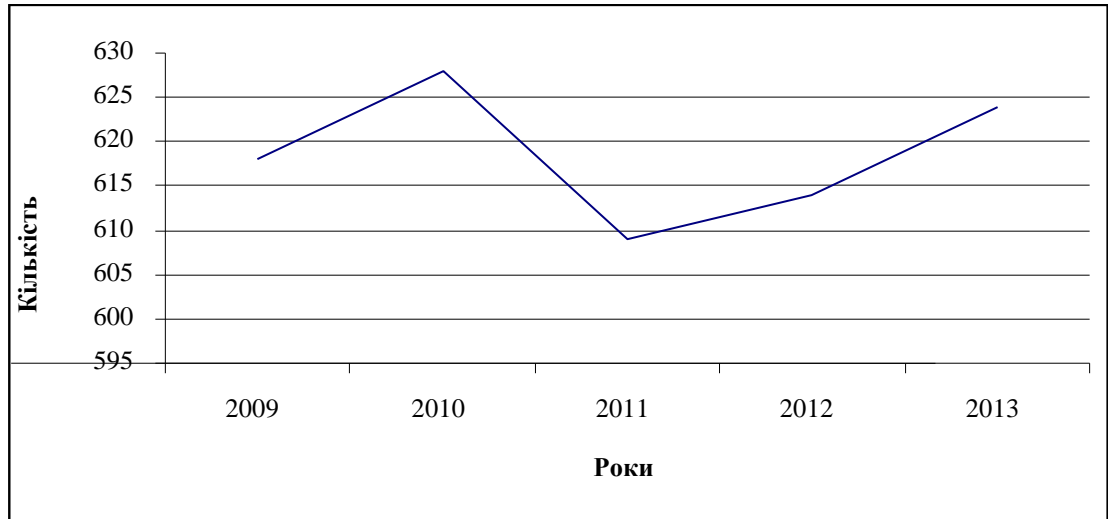

Рис. 1. Динаміка кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів Закарпаття у 2009-2013 роках..

Ініціатива створення кластеру може належати як представникам органів державної влади, місцевого самоврядування, так і бізнесу. Зусилля органів влади зазвичай спрямовуються не на підтримку окремих підприємств і галузей, яким би не був значним їх внесок в економіку регіону, а на створення умов для розвитку кластерів та розвитку взаємин усередині нього. Тут варто долучити і потужні інвестиційні проекти, що працюють на території Закарпаття. Адже такі світові бренди, як «Ядзакі», «Джейбіл», «Сврокар», «Фішер» та інші відомі у світі мають представництва на території Закарпаття.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Кластеризація туристично-рекреаційної галузі Закарпаття сприятиме активізації підприємництва через концентрацію ділової активності, тим самим забезпечить створення робочих місць, надходження доходів у обласні та місцеві бюджети, покращить якість туристичних послуг і, відповідно, рівень життя населення краю. Досягається це завдяки зростанню конкурентоспроможності, можливості інтеграції інтелектуальних, природно-рекреаційних, трудових, фінансових і матеріальних ресурсів у забезпеченні якості туристичних послуг, що надаються. Об'єднання в кластери посилює роль дрібного і середнього підприємництва, дозволяє використовувати його виробничий потенціал. Діяльність туристичних кластерів також сприяє максимальному використанню інноваційних і комунікаційних технологій,

підвищенню рівня кваліфікації та інтелектуального потенціалу працівників.

Підприємства туристичного бізнесу, об'єднавшись в туристичний кластер, як правило, ефективно взаємодіють з науковими закладами та органами місцевої влади для підвищення конкурентоздатності своїх туристичних послуг. Вони отримують можливість ефективніше відстоювати свої інтереси на рівні органів місцевої влади, а також брати участь у великих інвестиційних програмах.

Але, незважаючи на зростання інтересу до кластерів і ефективний досвід їх впровадження в зарубіжних країнах, кількість кластерів взагалі і туристичних зокрема, в Україні збільшується досить повільно. Це пояснюється такими факторами як:

- недосконалість нормативно-законодавчої бази по створенню і діяльності кластерів;
- відсутність досвіду і достатнього інформаційного забезпечення по створенню і функціонуванню кластерів;
- низьке сприйняття підприємствами інновацій;
- недостатня зацікавленість малих та середніх підприємств об'єднуватись у великі виробничі системи;
- відсутність інвесторів у зв'язку з інвестиційною непривабливістю регіонів;
- відсутність державної фінансової підтримки кластерних утворень.

Для забезпечення формування сприятливих умов розвитку туристичних кластерів необхідним є здійснення в державі комплексу заходів, а саме:

- розробка і удосконалення законодавчої бази організації туристичних кластерів в Україні;
- проведення інформаційної компанії серед потенційних учасників і зацікавлених осіб по роз'ясненню конкурентних переваг кластерів;
- державна підтримка процесів кооперування, приєднання та інтеграції серед туристичних підприємств;
- підвищення ефективності системи навчання і підготовки спеціалістів по створенню і впровадженню кластерної моделі в сфері туризму;
- створення промислових парків і технопарків як інфраструктури для розвитку кластерів, заохочення

використання технологічних інновацій в роботі підприємств туристичного бізнесу;

- реалізація заходів податкового регулювання для учасників кластерів;
- зниження адміністративних бар'єрів.

При цьому довготермінова стратегія розвитку туристичних кластерів повинна визначатись в тісному контакті органів державної влади і ключових підприємств туристичного бізнесу, оскільки всі передумови для її реалізації на Закарпатті є і у перспективі будуть запроваджені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гонтаржевська Л.Г. Ринок туристичних послуг в Україні: Навчальний посібник /Гонтаржевська Л.Г. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2008, с.28-29.
2. Коваль О.М. Перспективи створення туристичних кластерів на Закарпатті. Новини Закарпаття. - tisit.edu.ua/tisit_news/128.
3. Гоблик В.В. Формування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі (на прикладі Закарпатської області): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук. - tourlib.net/aref_tourism/goblyk.htm.
4. Формирование инновационных кластеров в Украине: Роль Торгово-промышленных Палат: Международный Форум [«Развитие инновационного пространства СНГ. Роль и место Торгово-промышленных Палат стран содружества»] (г. Казань, 16-17 апреля 2009 г.) /Соколенко С.И.
5. Світовий і національний досвід формування інноваційних кластерів: IV національний форум з питань регіонального розвитку [«Стратегії конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізації: український та закордонний досвід»]. – м. Київ, 12.11.2008 р. /Соколенко С.І. МФСР, СЕУ, ІЕП НАНУ.
6. Офіційний сайт Державного Комітету статистики / Закарпатська область. Статистична інформація. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/tourism/sanatorij.pdf>.
7. Польські та українські експерти поділилися досвідом щодо розвитку туристичних кластерів / Тернопільська обласна рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.obl-rada.te.ua/diyalnist/novyny/polski-ta-ukrayinski-eksperty-podilylysy-dosvidom-schodo-rozvytku-turystychnykh-klasteriv.html>.

Ковальчук Ирина Евгеньевна

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ КЛАСТЕРИЗАЦИИ ТУРИЗМА ЗАКАРПАТЬЯ

В статье исследованы перспективы внедрения кластерной модели развития туризма на региональном уровне. Обоснованы теоретико-методологические основы формирования туристических кластеров с целью активизации туризма, который определяет место страны в высокоинтегрированную мировую экономику.

Ключевые слова: кластеризация туристической отрасли, туристический кластер, рекреационно-туристическая отрасль, проблемы туристической отрасли Закарпатья.

I. Kovalchuk

PROBLEMS AND PROSPECTS OF CLUSTERING OF TRANSCARPATHIAN TOURISM INDUSTRY

The article deals with the perspectives of providing the cluster model of tourism developing on the regional level. Theoretical and methodological aspects of the formation of tourist clusters with the purpose of activation of tourism which determines the place of the country in the highly integrated world economy have been considered.

Key words: clustering the tourism industry, the tourism cluster, recreation and tourism industry, the problems of the tourism industry of Transcarpathia.

Одержано: 02.06.2014р.